

אבל בספר הקבלה (ד"ה מלמד עד המנוח) מובא, שרבן גמליאל זה, היה בנו של הלל הזקן ואחיו של רבן שמעון.

מדוע לא הזכיר רבינו הקדוש את רבן שמעון אביו של רבן גמליאל

שם. כתב הר"י **אברבנאל** שלא הזכיר רבינו הקדוש את רבן שמעון אביו של רבן גמליאל אף על פי שהיה נשיא אחר הלל אביו² והזכיר את הבן ולא הזכיר את האב, לפי שלא בא לומר את סדר הנשיאות, רק את סדר קבלת התורה מדור לדור, שרבן גמליאל הוא זה קיבל את התורה מפי הלל זקנו לפי שהלל חי מאה ועשרים שנה ונתגדל רבן גמליאל על ברכיו וקיבל התורה מפיו. וכתב עוד, שידמה שלא נמצא לשמעון אביו של רבן גמליאל מאמר ראוי מיוחס אליו, ולכן לא הזכיר רבינו הקדוש את שמו כאן כלל.

ובמהר"ר כתב, שלא הזכיר רבינו הקדוש את רבן שמעון אביו של רבן גמליאל, לפי שבזמן רבן שמעון היה רבי יוחנן בן זכאי מנהיג וגדול כמותו, ולא רצה רבינו הקדוש להזכיר את שניהם לפי שלא היו זוג דהיינו אחד נשיא ואחד אב בית דין אלא שניהם היו נשיאים, ולהזכיר אחד מהם לא רצה כי איזה מהם יבחר ואיזה יוציא, לכן לא הזכיר שניהם כלל.

מדוע לא כתוב רבן גמליאל קיבל מההלל

שם. כתב הר"י **אברבנאל** שעד רבן גמליאל הוצרך רבינו הקדוש לפרש את סדר הקבלה לפי שלא עברה הקבלה מאב לבן, ופעמים שאף עברה על ידי גרים, אבל מרבן גמליאל ואילך לא הוצרך רבינו הקדוש לפרש את סדר הקבלה יותר, כי מימיו עברה הקבלה על ידי משפחה אחת שהיו יהודים מתחילתם, ואין צריך לבאר סדר קבלתם³, ולכן לא כתב שרבן גמליאל קיבל מההלל.

ובמילוי דאבות כתוב, שמסופר בגמרא (סג) שאחר שגמר שמאי בגוים אלו הלכו להלל וגיירם, ולאחר זמן כשנפגשו הגרים אמרו, קפדנותו של שמאי בקשה לטרדנו מן העולם ענותנותו של הלל קרבתנו תחת כנפי השכינה. ושמאי שהזהיר במשנתו, היה זה אחרי שראה את סוף המעשה ושמע מה שאמרו הגרים.

כנגד מה מכוונים דברי שמאי

הרע"ב והמרכבת המשנה כתבו שדברי שמאי מכוונים כנגד שלושת המעלות שזכר ירמיה⁴ (ט כג) בפסוק 'אל יתהלל חכם בחכמתו ואל יתהלל הגיבור בגבורתו אל יתהלל עשיר בעשרו'⁵.

עוד כתב שדברי שמאי מכוונים כנגד דברי אנשי כנסת הגדולה, הו מתונים בדין והעמידו תלמידים הרבה ועשו סייג לתורה⁶.

המדרש שמואל הביא שדברי שמאי הם כנגד שלשת הדברים שאמר שמעון הצדיק, תורה עבודה וגמילות חסדים, וכנגד דברי התנאים שהוזכרו עד כאן, שפירשו דברי שמעון הצדיק⁷.

במהר"ר כתב שדבריו מכוונים כנגד שלשה סוגי ספיקות שיש לאדם בחייו. בשכלו דהיינו בידיעותיו בתורה, ועל זה אמר עשה לך רב. בדברים שיש בהם חשש שינוק, וכנגד זה אמר הסתלק מן הספק, שלא יכניס עצמו בספק היזק. ובמעשה המצוות, וכנגד זה אמר אל תרבה לעשר אומדות, שלא יסמוך על האומדנא בענין המצוות.

משנה טז

רבן גמליאל היה בנו של הלל הזקן או נכדו

רבן גמליאל אומר. דעת רוב המפרשים⁸ שרבן גמליאל זה היה נכדו של הלל הזקן, ובנו של רבן שמעון.

כנפי השכינה. והוי מקבל כל אדם בסבר פנים יפות כנגד ועשו סייג לתורה שהוא פנה מפנות התורה 'ואהבת לרעך כמוך' (ויקרא יט יט).

ג. 'עשה תורתך קבע' כנגד התורה עם כל דברי התנאים שדיברו בענין התורה. 'אמור מעט ועשה הרבה' כנגד העבודה עם פירושו של אנטיגנוס שצויה שהעבודה תהיה לשמה, ואין לך עושה הרבה כמו העושה לשמה שמסייעין אתו מן השמים. 'והוי מקבל כל אדם בסבר פנים יפות' כנגד גמילות חסדים עם פירושו של יוסי בן יוחנן.

א. רש"י, רמב"ם (פסקימה למשנה מורה), ר"י נחמיאש, ר"מ אלמושינו, ר"י אברבנאל, תוי"ט, ותפארת ישראל (א"ת ס"א).

ב. כמבואר בגמרא (ש"ט טו).

ג. וכתב המהר"ל שלא הזכיר רבינו הקדוש גם את רבן גמליאל אביו של רבי שמעון בן גמליאל אף על פי שהזכיר את רבן שמעון בן גמליאל (לקמן משנה י"ט), ואף על פי שהיה אף הוא נשיא (ש"ט טו). רש"י ד"ה שמעון. לפי שבזמן רבן גמליאל אביו של רבן שמעון בן גמליאל היה רבי אלעזר בן עזריה גם כן נשיא כמבואר בגמרא (בבב"ב ס"א), ולכן לא הזכיר אותם.

ד. ורבן יוחנן בן זכאי מפני שלא קיבל מאבותיו כי אם מהלל ושמאי, לכן הזכיר בו רבינו הקדוש לקמן (פ"ג מ"ט) לשון קבלה.

וכמו שכתוב (מש"ט טו ד) 'אל תען כסיל כאולתו'. וכתב בתפארת ישראל (א"ת טו) שגוי סתם צריך לקבלו בסבר פנים יפות, ולכן כתב התנא 'ה'אדם כה"א הידיעה לכלול גם גוים שאף אותם צריך לקבל בסבר פנים יפות, וכדברי ר"ת (נימוק ס"א. חספוט ד"ה ו'אין) שכל מקום שנאמר בו האדם כולל גם גוים.

מט. וכתב שאין לחוש על מה שלא הזכירם לפי סדר הפסוק.

נ. וביאר במרכבת המשנה 'עשה תורתך קבע' כנגד מעלת החכמה, שרק כך חכמתו מתקיימת ויכול ללמוד ולהעיל בחכמתו ולולא זה אין לו להתהלל בחכמתו. 'אמור' מעט ועשה הרבה' כנגד מעלת העושר, שאין לעשיר להתהלל בעשרו אם אינו מועיל בו לאחרים. 'והוי מקבל כל האדם בסבר פנים יפות' כנגד הגבורה, שאם תמצא אדם בצורה תציל אותו בגבורתך וזה יהיה סיבה שיאהבו אותך האנשים על גבורתך, ואם אינך מצילו אין לך להתהלל בגבורתך. וברשב"ץ ביאר כנגד הגבורה, שיתגבר על כעסו, להראות להם פנים שמחות. וברע"ב ביאר כנגד הגבורה על דרך איזהו גיבור הכובש את יצרו, שילחם כנגד ליבו הרע, ויקבל כולם בסבר פנים יפות.

נא. 'עשה תורתך קבע' כנגד הו מתונים בדין. 'אמור מעט ועשה הרבה' כנגד והעמידו תלמידים הרבה כמו אברהם שהכניס אנשים תחת

הלב אבותי מביא ששמע שהטעם שממשנתנו ואילך הפסיק רבינו הקדוש לכתוב את ענין הקבלה, לפי שהתנאים שהוזכרו עד כאן לא קראו אותם רב רבי ורבן, לכן הוצרך רבינו הקדוש לשבחם בענין הקבלה, לא כן מימות רבן גמליאל והלאה שהתחילו להכתיר את גדולי ישראל בתואר רב רבי ורבן לא הוצרך לשבחם יותר בענין הקבלה! והוא עצמו מפרש¹, שעד ימות רבן גמליאל היו מתעסקים בקבלה מרבתייהם יותר מאשר בפלפול, כי לא נפלו ביניהם ספקות ומחלוקות בלימוד, ולכן גם רבינו הקדוש הזכיר אצלם את סדר הקבלה, כי היתה אצלם הקבלה כראוי. לא כן מימות רבן גמליאל והלאה פסקו הזוגות ורבו המחלוקות כדברי הגמרא בסנהדרין (פ"ג), ונתחדשו ספקות הרבה והיו צריכים לפלפל ולהתבונן ולחדש פירושים חלוקים בשמועות, ולכן לא היתה הקבלה מושלמת ומשובחת אצלם כמו שהיתה אצל הראשונים, ולכן לא הזכיר רבינו הקדוש יותר את ענין הקבלה כי לא היתה קבלתם משובחת ומושלמת².
התוספות יו"ט התקשה בטעם זה, וכתב שמשום כך לא היה נמנע רבינו הקדוש לכתוב לשון קבלה, לפי שבעיקרי התורה אין מחלוקת כלל³, ובאמת שייך לומר לשון קבלה אף משנתרבו המחלוקות, ואכן סדר הקבלה ממשיך לקמן (פ"ג מ"ט) שרבן יוחנן בן זכאי קיבל מהלל ושמאי.
בתפארת ישראל (א"ט ס"ג) כתב, שכיון שרבן גמליאל היה מבניו של הלל, לכן לא הזכיר רבינו הקדוש אצלו קבלה, כי כשמניח האב בן כמותו נחשב האב כחי (ב"ב קמ"ג).

שיסתלק מן הספק ביסוד היסודות וידיעת הסודות שזהו העיקר.
הראב"ן והמהחור ויטרי מציינים למה שכתבו לעיל (מ"ו), ושם ביארו שיעשה לעצמו רב שילמדו תורה. עוד ביארו שם שכשיש לו ספק בדין, שלא ידמה מעצמו דבר לדבר אלא ישאל לרבו, וממשיך שלא יעמוד בספק בדבר הלכה אלא עשה לך רבי.
הרמב"ם מבאר, שבכל ענייני הוראת האסור והמותר עשה לך רבי, וכך לא יהיו לך ספיקות⁴, כמו שמצינו בירושלמי (מו"ק פ"ב ה"י) שהתעורר ספק לרבי מנא לגבי תיקון סולם שנשבר בחול המועד, וכששאל את אביו רבי יונה, אע"פ שידע את התשובה שמותר, אמר לו שישאל רב כדי שיהיה על מי לסמוך⁵.
רבינו דוד הנגיד מפרש, שכיון שהמחלוקות התחילו להתרבות ציוה התנא שתבחר לך רב שאצלו תלמד תורה ואותו תשאל באיסור והיתר, ואע"פ שתראה שהרב השני חולק על רבך, אל לך להיות מסופק שמא רבך טועה, שהרי יצאה בת קול ואמרה (עירובין י"ג ב) על מחלוקת בית שמאי ובית הלל אלו ואלו דברי אלוקים חיים.
המיי"ץ דאבות כתב, שאפשר לפרש שאל תלמד לעצמך אלא עשה עצמך לרב, לפי שאין האדם שלם בלומדו תורה לעצמו כמו אם ילמדה לאחרים, ובה תתסלק מן הספק כי הרבה דברים מתבארים כשמוציאים בפה ומתוך שאלת התלמידים, וגם מועיל מאד לזיכרון כשמלמד לאחרים⁶.

המדרש שמואל כתב שלפי הלב אבות שביאר שממשנתנו והלאה לא המשיך רבינו הקדוש לכתוב את ענין הקבלה, לפי שמשרבו תלמידי בית הלל ובית שמאי נתרבו מחלוקות בישראל, ולא היתה הקבלה משובחת ומושלמת, אפשר לפרש 'עשה לך רב' שתעשה אותך עצמך לרב, כי כבר פסקה הקבלה ומוכרח אתה לחדש דברים בפלפולך, ומרוב הפלפול תוציא הדין לאמיתו ותסתלק מן הספק⁷.
הזכות אבות מפרש, על פי דברי המפרשים לקמן (פ"ג מ"ב) 'ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון',

ביאור עשה לך רב והסתלק מן הספק

עשה לך רב והסתלק מן הספק. רש"י כתב שביאורו כמו שכתב לעיל (מ"ו), שלא תהא לומד דינים בעצמך מסברא, אלא עשה לך רב ותלמד מן השמועה, לפי שאם תלמד מסברא, יתרבו אצלך הספיקות!
ויש נוסחאות ברש"י שמפרש, שמדובר על לימוד סודות התורה, שלא ילמד מעצמו אלא רק מפי רבי⁸, כדי

ה. **מובא** במדרש שמואל.
 ו. ומקשה על פירוש זה, שכיון שמוסכם אצלנו שגדול מרבן שמו (מוספתא ערום פ"ג ה"ד) [היינו שאדם שאנו קוראים אותו בשמו לבד גדול הוא מאדם המוכתר בתואר רבן], אם כן מדוע הוצרך רבינו הקדוש לשבח הראשונים בענין הקבלה.
 ז. וכן כתוב בדרך חיים למהר"ל.
 ח. וכתב שלכן הראשונים נקראו בשמם בלי לתארם רבי פלוני, כיון שהיו משובחים בקבלה וגדול מרבן שמו, אבל האחרונים שירדו במעלת הקבלה, לא נקראו יותר בשמם.
 ט. **כמבואר** ברמב"ם בהקדמתו לפירוש המשניות.
 י. כמו שמסיים לקמן, שפעמים לא יכוין יפה בסברתו.
 יא. ולכן נקרא שמה קבלה, שעוברת רק בקבלה רב מפי רב.
 יב. עוד ביאר המחזור ויטרי 'הסתלק מן הספק', שימנע גם מספק איסורים שהרי חייבים עליהם אשם תלוי.
 יג. וברבינו יונה כתוב שאפילו אם אינו גדול כמוך תשאל אותו, ומה

שיאמר לך תעשה.
 יד. ו**במאירי** הוסיף שגם אם הוא לא יצליח לפשוט לך את הספק בראיות ברורות, אלא תצטרך להכריע מסברא, לפחות תרויח שהאחריות תתחלק בין כולכם, כמו שמובא בסנהדרין (י:).
 טו. **מתחילת** דברי הרמב"ם משמע שצריך לעשות רב רק במקום שיש לו ספק, אך מהדוגמא שמביא נראה שצריך לעשות רב גם במקום שאין לו ספק, אלא שאם נוהג כך אינו בא לידי ספק. וכן כתב בספר מוסר, שכל שאתה יכול לתלות את הדבר בגדול ממך אל תקפוץ בעצמך להורות, שכן מצינו בגמרא (סנהדרין י: א) שכשהיה בא דין לפני רב הונא היה זומין עשרה חכמים מבית המדרש, כדי שאם תצא תקלה יתחלק העונש בין כולם ולא יהיה הכל רק באחריותו.
 טז. **כמו** שאמר רבי (מנ"ט ז) הרבה תורה למדתי מרבתי ומחבירי יותר מהם ומתלמידי יותר מכולם.
 יז. **וממשיך** ומבאר את המשך המשנה בדרך זו, שלא יאמר האדם איני צריך לזה כי אחמיר על עצמי תמיד, לכן אמר התנא ואל תרבה

במילי דאבות כתב, שהרב מורה לתלמיד הדרך שילך בה, ומה צריך לתקן, וכשעושה לו אדם רב ומקבל ממנו, הולך בדרך הישר ואינו צריך לדבר אחר שיעוררו ויוכיחנו על מעשיו, לא כן מי שאינו עושה לו רב אין מי שיעוררו ויוכיחו, וצריך הקב"ה להוכיחו ביסורים עד שמטיב דרכו. ויש חילוק בין שני אנשים אלו, כי העושה לו רב, אחר שמוכיחו הרב יודע מה שצריך לתקן, לא כן מי שאינו עושה לו רב אף אחר שמקבל היסורים אינו יודע עבור מה באו עליו היסורים ומה צריך לתקן. ומפרש שזהו כוונת המשנה 'עשה לך רב', ובוה 'סתלק מן הספק' ותדע בברור מה אתה צריך לתקן.

התקון משה מבאר, שדרך בני אדם כשרואים רב נוהג היתר בדבר מסוים, נוהגים כמותו ואין מדקדקים בציציותיו אם אפשר לסמוך עליו ולתלות בו היתר. ואילו כשבאים לבקש מהם צדקה, אין נותנים בנדיבות לב, רק בודקים וחוקרים בציציות המבקש אם ראוי הוא לצדקה זו. ואמר התנא שהדרך הנכונה אינה כן, אלא בענין עשיית רב יש לבדוק אחרי הרב הרבה אם ראוי לסמוך עליו וצריך להסתלק בזה מכל ספק, לא כן בענין צדקה ומעשרות אין להרבות באומד ובבדיקות, בשביל שלא יטענו היצר הרע ולא יתן, רק יש ליתן בנדיבות לב לכל דכפין^י.

החיד"א בספר **חסדי אבות** מפרש על פי דברי רבינו ירוחם (ספר משרים נתיב 6 ח"צ) שכשמסופק הדין בדין ויש תלמיד חכם בעירו, אין לו לפסוק הדין קודם שישאל את התלמיד חכם, אם לא שברור לו הדין כבוקר. ומשמע מדבריו שאם ברור לדיין הדין, אין צריך לשאול. ולפי זה מפרש החיד"א 'עשה לך רב והסתלק מן הספק',

שבבוא האדם לעולם העליון מושיבים אותו בכסא דין ושואלים אותו מה הדין במקרה כזה ובמקרה כזה, ופוסק, ואחר כך מראים לו חשבון מעשיו, ומראים לו שחרץ משפטו במקרים אלו עצמם כשעשה אותם^י. וזהו 'עשה לך רב' שתעשה עצמך לרב עליך לפסוק מעשיך בכל עת, וכיון שההלכה היא שספק דאורייתא לחומרא תפסוק בכל דבר איסור להחמיר, וכמו שתפסוק כן תעשה, ונמצא שתסתלק מכל ספק כיעורי^י.

עוד מפרש 'עשה לך רב' מלשון (שמות ט טז) 'ורב מהיות קולות אלוקים', שפירושו שפירושו די, וכמו כן במשנתנו פירושו שתאמר מספיק ודי אני לעולם שיברא בשבילי, ובשבילי נבראו כולם^י. ובוה לא יחטיא אותך היצר הרע כי לא תרצה לאבד את כל הגדולה השמורה לך^י.

הרב אבות מפרש 'עשה לך רב', ואחר שקבלת אותו עליך לרב, 'הסתלק מן הספק', שלא תסתפק בו ולא תהרהר אחריו, כי אם מסתפקים ומהרהרים אחר הרב אי אפשר לקבל ממנו תועלת.

המדרש שמואל מפרש, שציוה התנא בדבריו שיעשה לו האדם רב אחד בלבד ולא ילמד מכמה רבנים, לפי שפעמים כשלומדים מכמה רבנים מתערב השכל ומתבלבל, כי לפי מה ששומעים מרב אחד הדין להתיר, ולפי מה ששומעים מרב שני הדין לאסור^י, לא כן כשיש רב אחד בלבד הדברים ברורים ומסתלקים מספקות אלו^י. **המדרש שמואל** מפרש עוד, 'עשה לך רב והסתלק מן הספק', שלא תבחר לך רב שספק אם חכם הוא ממך או לא, כי אם ימצא שאינו חכם ממך לא תוכל לקבל וללמוד ממנו^י.

מקום אמר כן לתלמידיו כדי להוכיחם. ועוד כתב הזכות אבות, שכמו כן אפשר לפרש 'רב' מלשון גדולה, ופירושו, שיאמר האדם גדול ויקר אני וצריך אני להיזהר במעשי ולשמור על עצמי. ועיין שם שמביא עוד ביאור במשנתנו על דרך הסוד.

כב. ובעיני זה מצינו בגמרא (עיוני נג) שבני יהודה למדו מרב אחד ונתקיימה בידם ובני גליל שלא נהגו כך לא נתקיימה בידם, וברש"י (שם ד"ה לא גמרי) מבאר שהיו שומעים מכל רב בלשון אחרת, ואפילו ששניהם אמרו אותו דבר שינוי הלשון היה מבלבלן ומשכחן.

כג. ומפייס התנא ו'אל תרבה לעשר אומדות', היינו שכפי שכל הרב ודרך עינו כן ירגיל התלמיד את שכלו סברתו ואומד דעתו, ולומד כמותו אם סיני אם עוקר הרים, וכשלומד מכמה רבנים לא יוכל ללמוד דרכי כולם ולא יהיה לו דרך לשכון בה. ואמר התנא שלא יאמר התלמיד אלמד מכמה רבנים ואקבל עשירית מדרך כל רב ורב, כי יותר טוב ללמוד דרך ברורה מרב אחד. וראה בילקוט ביאורים (נעל מ"י) עוד טעמים מדוע חשוב ללמוד מרב אחד דווקא.

כד. ועיין לקמן שהבאנו דברי הראשונים שאם אינו מוצא רב שהוא חכם ממנו יש ליקח אפילו רב שהוא כמותו או פחות ממנו.

כה. ומפרש בזה את הפסוק (מהלס קו א) 'אשרי שומרי משפט עושי צדקה בכל עת', שלענין משפט הוא שומר ממתין ובודק, אבל לענין צדקה אינו ממתין ובודק כל כך, רק עושה אותה בכל עת.

כו. דברים אלו מבוארים בגמרא (יבמות קט:) שאין לדיין לדמות מילתא למילתא ולפסוק דין מדעתו כשיש רב שיכול לשאול הדבר ממנו. ומבואר בפוסקים שלא דווקא רבו אלא אפילו כל תלמיד חכם.

לעשר אומדות, שלא תעשה כאיש זה המחמיר ומעשר מאומד שמחמת הספק מוציא יותר כך גם אתה תחמיר בכל דבר מחמת הספק, כיון שאין זו הדרך הנכונה אלא צריך להתייגע לברר את ההלכה ולהתיר את המותר ונכעין דברים אלו מפרש הר"י אלשקר 'עשה לך רב והסתלק מן הספק', שאם רוצה אתה להסתלק מספקות, עשה עצמך לרב, שתלמד הרבה, ובוה תוציא הדברים לאור ותדע בבירור מה עליך לעשות^י.

יח. ומבארים בזה הכפילות דין וחשבון, שדין הולך על כסא דין, וחשבון הולך על חשבון העוונות [וברוח חיים (לקמן פ"ג מ"ה) מבאר הכפילות, שדין הולך על מעשי העבירות שעשה האדם בחייו, וחשבון הולך על המצוות ומעשים טובים שיכל לעשות ולא עשה^י].

יט. ומבאר עוד שכל זה אמר התנא לענין סוד מרע וכנגד עשה טוב המשיך ואמר ו'אל תרבה לעשר אומדות', שלא תרבה מעשיך מאומד ותאמר הרבה עושה מצוות ומעשים טובים יש לי, כמדומה שכך עשיתי ביום פלוני וכך עשיתי ביום אחר, ותתעצל בזה לעשות עוד, רק תאמר מועטים מעשי לעומת אריכות הימים בעולם האמת, ותעשה הרבה.

כ. בדברי חז"ל (פסחים פ"ד מ"ה) כל אחד ואחד חייב לומר בשבילי נברא העולם.

כא. ומפרש לפי זה את המשך דברי התנא 'והסתלק מן הספק', שכשתעשה כן תסתלק מן הספק באיזה דרך יוליכו אותך בפטירתך מן העולם אם לנן עדן או לגיהנם ונכתב שספק זה אמר רבי יוחנן בן זכאי לתלמידיו קודם פטירתו כששאלוהו מדוע הוא בוכה (גיטת מט:), ואע"פ שבדאי ידע שמוליכים אותו בדרך החיים לנן עדן, מכל

שרק כשיש לך ספק אז צריך אתה לשאול לרב, ולא כשברור לך הדבר.

עוד מפרש החיד"א, שכשיודע שבית דין טעו בדין אין לעשות כהוראתם, ורק כשיש לו פקפוק בהוראתם אך אינו בטוח שטעו חייב לנהוג כהוראתם. וזהו 'עשה לך רב' לשאול לו דבר הוראה, 'והסתלק מן הספק' שיש לך בדבריו כי מוכרח אתה לנהוג כדבריו, אך זהו רק כשהדבר ספק אם טעה הרב ולא כשודאי לך שטעה.

קשה שכבר הזהיר רבי יהושע בן פרחיה על עשיית רב

ש.ם. לעיל (מ"ו) הזהיר רבי יהושע בן פרחיה על עשיית רב באומרו 'עשה לך רב' כאזהרת רבן גמליאל במשנתינו, ומבואר ברש"י ובמחזור ויטרי ששני האזהרות שוות.

אב"ז הרבה ראשונים כי כתבו שאין האזהרות שוות, אלא עשה לך רב האמור לעיל מדבר בעשיית רב ללימוד וקבלת השמועה, כעין קנה לך חבר הסמוך לו שמדבר בחבר לענין הלימוד, ועשה לך רב האמור כאן מדבר בעשיית רב לשאלו דבר הוראה, שלא יוציא ההלכה מדעתו בסברא או בראיות רחוקות רק ישאל את הרב, כעין והסתלק מן הספק הסמוך לו.

במהר"ז כתב חילוק אחר, שלעיל הזהיר רבי יהושע בן פרחיה שלא יסמוך אדם לפסוק מדעתו רק יעשה לו רב וישאל הכל ממנו. וכאן מוסיף רבן גמליאל שאף אם אינו פוסק מעצמו ומתרחק הוא מן הספקות, זקוק הוא לרב בשביל שתהיה תורתו ברורה בלי ספקות. **התפארת ישראל** (אות טז) מחלק, שלעיל מדובר בדרך כלל שיהיה רב בעיר, וכאן מדובר ברב פרטי שיעשה לו האדם להתייעץ עמו בכל ספק ושאלהיטי.

בי"ק יחודה כתב, שרבי יהושע בן פרחיה דיבר על האנשים הפשוטים שצריכים לרב, ורבן גמליאל מדבר אף על החכמים שגם הם צריכים לרב בשביל שלא ידמו מילתא למילתא כשיסתפקו באיזה דבר, ויטעוטי.

יש לאדם לבחור לו רב מיוחד

ש.ם. הספורנו מקשה שבגמרא (עיונין ו:) אמרו שהרוצה לעשות כדברי בית הלל עושה כדברי בית שמאי

עושה, שאלו ואלו דברי אלוקים חיים, ורק בדברים שיש בהם קולא מצד אחד וחומרא מצד אחר אין לתפוס דברי בית הלל מצד אחד ודברי בית שמאי מצד שני, ודברים אלו סותרים את האמור במשנתנו שיש לאדם לעשות לו רב מסוים לשאול ההלכות ולפסוק כמותו.

ומתריץ שאף על פי שכשאינן הדברים סותרים יכול אדם לפסוק בכל דבר כרב אחר, מכל מקום אין ראוי לעשות כן, לפי שבזה אין ההלכות ברורות אצל האדם ומסופקות אצלו, לא כן כשעושה לו רב מיוחד הדברים ברורים אצלו ומסתלק מן הספק.

במדרש שמואל כתב, שציוה התנא בדבריו שיעשה לו האדם רב אחד בלבד ולא ילמד מכמה רבנים, לפי שפעמים כשלומדים מכמה רבנים מתערב השכל ומתבלבל, ולפי זה אמנם להלכה דברי שניהם הם דברי אלוקים חיים, אבל שמאי מציע לאדם שאת תורתו ילמד אצל אחד כדי שלא לערב שכלול.

הר' אברהם אזולאי כתב, שצריך ליחד לו רב, כיון שאם לומד אצל חכמים רבים אין לסמוך על הוראתו, כמו שמצאנו שאמרו על רב יהודה שאין לסמוך על שמועתו כיון שמכולי עלמא גמר.

כשאינו מוצא חכם ממנו יקח לו רב כמותו ואפילו פחות ממנו

ש.ם. כתבו רבינו יונה והמאירי שכבוא אל האדם דין צריך שיעשה לו רב שיתיעץ עמו בענין פסק הדין, ואם אין לו רב גדול ממנו יעשה לו רב שהוא חכם כמותו או אפילו פחות ממנו.

ומבאר רבינו יונה שגם פחות ממנו טוב, כי אם יאמר לו סברא ברורה ודאי שיקבלה ממנו, ואף אם יאמר לו סברא שהוא מסופק בה, אמרו הגאונים לאי שבכל מקום שאחד ספק והשני ודאי הלכה כודאי אף בתלמיד אצל הרב, ולכן אף בפחות ממנו ואף שמסופק בדבריו יפסוק כמותו וטוב לו.

ובמאירי מבואר, שגם רב פחות ממנו טוב, כי הרבה דברים ידועים לקטן אף על פי שאינם ידועים לגדול, ועוד שאף אם לא יתברר הדבר ביניהם מפי השמועה ויצטרכו לפסוק מסברא, יתפזר העונש אם יטעו בין שניהם^ל, ולכן ראוי להרבות ולצרף הרבה אנשים קודם שפוסקים, שבזה יתחלק העונש בין כולם^ל.

ומהרבינו ירוחם משמע עוד שדווקא כשאין הדבר ברור לדיין אז צריך לשאול ולא בזולת זה.

כז. רמב"ם, מאירי, ר"י אברבנאל, ר"י נחמיאש, וכן כתוב ברע"ב. **כח.** ומדייק מלשון משנתנו 'והסתלק מן הספק' בה"א הידיעה, שמשנתנו מדברת ברב פרטי, כי רב כללי אין שואלים אותו בכל ספק שעולה, לעומת זאת ברב פרטי יכול להסתלק על ידו מכל ספק שעולה לו, כי כל שאלותיו וספקותיו יכול לשטוח לפניו וללבן עמו, וזהו מן הספק שיעלה לך בכל שעה.

כט. כמבואר בגמרא (עיונין טז:) שגם דיינים זקוקים לזה.

ל. וכן מצינו בגמרא (עיונין טז.) שבני יהודה למדו מרב אחד ונתקיימה בידם ובני גליל שלא נהגו כך לא נתקיימה בידם,

וברש"י (סג ד"ה ג' גמרי) מבאר שהיו שומעים מכל רב בלשון אחרת, ואפילו שניהם אמרו אותו דבר שנינו הלשון היה מבלבלן ומשכחן.

לא. וכן כתוב ברמב"ן (מלמנות צבא קמח יא. חידושי הרמב"ן עבודה זרה מו.).

לב. כמבואר בגמרא (פאהיין ז:) אמר רבי יהושע בן לוי עשרה שיושבין בדין קולר תלוי בצואר כולן.

לג. כמבואר בגמרא (סג) שרב הונא כשהיה בא דין לפניו, היה מביא עשרה חכמים מהשיבה לדון עמהם בדבר, והסבירו שעשה כך כדי שאם יטעה ישתלש העונש בין כולם ויקלו מעליו. וכן רב אשי כשהיה מגיע שאלה של טריפה לפניו, היה מביא את כל שוחטי עירו שהיו בקיאיין בדבר, לדון עמהם בשאלה.

וברבינו יונה מבאר, שהוא משל, והנמשל הוא לענין הסברא, שאדם צריך לבחון היטב כל סברא, כיון שיש לפעמים שהסברא חזקה שנראה שכל חכם יסכים לסברא זו, אך יש לפעמים שהחכם מבין ומכיר שיתכן שחכם אחר יחלוק על סברא זו. ועל כך מזהיר התנא, שלא יבדוק סברותיו באומד, אלא יבדוק היטב אם זו סברא מוכרחת.

מדוע לא אסר התנא את העישור מאומד לגמרי

ואף תרבה לעשר אומדות. המאירי מקשה שמדברי התנא ואל תרבה' משמע שאינו מצוה לאסור הדבר, רק שלא להרבות בזה. ומקשה שכיון שיכול לטעות באומד וליתן פחות מהשיעור ויהיו פירותיו טבל, או ליתן יותר מהשיעור ויהיו מעשרותיו מקולקלין (עיינין ג) לט, מדוע לא אסר התנא דבר זה לגמרי.

ומתריץ בשלשה אופנים. א. שיתכן שכוונת התנא לתרומה, שאפשר ליתנה מאומד (פ"ג ג) אך אין להרבות בזה, וקרא לה התנא מעשרות בהרגל לשוננו. ב. כוונת התנא למעשר כספים, שמעשר רווחיו לצדקה, שאין תקלה בנתינה מאומד אם ירבה או ימעט, ומכל מקום ציוה התנא שלא להרבות בזה, שמא בקושי לבו ימעט באומדו המעשרות, או בהיפך שמא ירבה ויתן יותר ממה שהרוויח ונמצא מבזבזי. ג. אין התנא מדבר במעשרות, אלא דבריו הם בדרך משל לענין פסיקת הלכה מאומד בלי רב, שדיבר בה קודם.

מוטל על האדם לבקש לו רב אפילו בכפיה

שם. כתב הלחם שמים שיעשה' הוא מלשון כפיה, וכתב התנא לשון זה לפי שראוי לברוח מן הרבנות, ולכן יקשה לאדם להשיג לו רב, ומוטל עליו לבקש רב אפילו בכפיה והכרח כדי להסתלק מן הספק. וזכות היא לרב כמו שאמרו (סוטה כג). על הפסוק (משלי ז ט) 'ועצומים כל הרוגיה', זה תלמיד חכם שהגיע להוראה ואינו מורה, וזכין לאדם בעל כרחו.

אף אם ירעה להחמיר בכל ספק יש לו לעשות רב

עשה לך רב וכו' ואף תרבה לעשר אומדות. כתב המדרש שמואל^ל שאמר התנא ואל תרבה לעשר אומדות, לבאר דבריו הראשונים שאמר עשה לך רב, שלא יאמר האדם אחמיר על כל דבר מספק ואיני זקוק לרב, לכן אמר התנא ואל תרבה לעשר אומדות, שלא תעשה כאיש זה המחמיר ומעשר יותר מספק, לפי שלא זו הדרך הישרה אלא צריך להכריע ההלכה ולהתיר את המתור.

ביאור ואל תרבה לעשר אומדות

ואף תרבה לעשר אומדות. רש"י ביאר שלא תרבה להפריש מעשרות מאומד שמא לא תכוין יפה. וברמב"ם משמע שהוא המשך להסתלק מן הספק, שאם תעשר מאומד הרי אתה מרבה על עצמך פסיקות שמא לא עישרת כראוי.

ליתן תרומה מאומד דווקא, אין הכוונה שאסור לתרום במדה, אלא הכוונה שאין צריך לתרום דווקא במדה ובמשקל, ואפשר גם לתרום מאומד. אבל דעת התוספות (גיטין נב. ד"ה יטל) הרמב"ם (מנחות פ"ד ה"ג), הרמב"ן (גיטין נב. ד"ה יטל) והרשב"א (פ"ג י: ד"ה טס) שמצוה ליתן תרומה מאומד דווקא, ולדעתם אי אפשר לפרש משנתנו בתרומה. מא. ובדרך חיים כתוב שמשנתנו דעת אבא אליעזר בן גומל היא (גיטין נב.), שסובר שכשם שתרומה ניטלת מאומד כך תרומת מעשר ניטלת מאומד, ואף במעשר סובר כן [כמובא בגמרא (מנחות טז), תוספות יו"ט]. ולכן ציוה התנא רק שלא להרבות בזה כדי להסתלק מן הספק. ולפי דבריו משנתנו מדברת גם במעשרות ממש. ומבאר התוספות יו"ט שמכל מקום כתב התנא מעשרות ולא כלל תרומות בדבריו, לפי שמעשרות הוא שם כולל לכל המתנות שבזרע הארץ. ודעת התוספות (גיטין נב. ד"ה יטל) שלאבא אליעזר בן גמלא מצוה ליתן מאומד, ולפי זה התנא שלנו שמצוה שלא להרבות בזה אינו סובר כאבא אליעזר [וכן כתוב בר"ש (מנחות פ"ג מ"ו)]. וראה בתוספות (טס) שסוברים שאף לדעת חכמים החולקים על אבא אליעזר בן גמלא אין איסור לתרום ולעשר מאומד, ואין נקרא ריבוי מעשר רק כשמכוין להרבות.

מב. ובעין זה מתרץ השפת אמת. ומוסיף המאירי ומבאר שאף על פי שאפשר ליתן צדקה עד חומש (מנחות ג), מכל מקום דרך מיצוע במעשר, וכשנותן חומש לא יצא מכלל מבזבו ואין ראוי לעשות כן לכתחילה. ובכנסת הגדולה (יו"ד סימן נמ"ט) מבואר שיש להפריש מעשר כספים בצמצום, וכל המוסיף על הצמצום גורע כי מעשר יש לו סוד ויסוד. וכן כתב בשו"ת אבקת רוכל (פ"ג ג) שיש ליתן מעשר במדויק. וכן כתב בשו"ת ישמח לבב (יו"ד סימן נב) שיפריש מעשר מדויק, ומוסיף שאם אחר ההפרשה רוצה ליתן עוד משלו תבוא עליו ברכה. אבל

לד. ובר"א פריצול כתב שיש להוציא על כך ממון. לה. וכן בסנהדרין (כ"ג): כל המונע הלכה מפי תלמיד כאילו גזולו מנחלת אבותיו, ואפילו עוברין שבמעזי אמו מקללין אותו. לו. וכתב שרבי שמעון בן יוחאי כפה את רבי עקיבא ללמדו בשעת הסנה, ואמר לו שאם לא ילמדנו יאמר לאביו שימטרנו למלכות, ועשה כן מטעם זה שזכין לאדם בעל כרחו, ואפשר שמתחייב בנפשו אם יכול ללמד ואינו עושה כן. לז. ובעין זה כתב ברוח חיים. לח. במחזור ויטרי כתב שאם יפריש בצמצום, יש חשש שלא יפריש מספיק והרי הוא בספק טבל, ואם יפריש ברווח מעשרותיו מקולקלים, כיון שדווקא תרומה ניטלת מאומד משום שאין לה שיעור, אבל מעשרות שנתנה בהם התורה שיעור, כל מה שיפריש יותר מעשיית אין לו שם מעשר וגם אינו מעושר אלא עדיין הוא טבל. ובמילי דאבות כתב שזה דוגמא למה שיוצא אם אדם אינו עושה לעצמו רב שנראה לו שעושה מעשה טוב שמהדר במעשר לתת ברווח, ובאמת קילקל כמו שאמרו (קדושין נב). המרבה במעשרות מעשרותיו מקולקלים. לט. וכתב המאירי שאף שלדעת כמה מפרשים אפשר לתקן את המעשר [לעשר המתור על השיעור], מכל מקום עד שיתקן לא עשה כלום. וראה במאירי (קדושין נב. ד"ה מעשר) אריכות בענין תיקון המעשרות באופן זה.

מ. דעת המאירי שתרומה אין מצוה ליתנה מאומד, ואך אפשר לעשות כן. ולכן מפרש שמצוה התנא שאף שאפשר ליתן התרומה מאומד אין להרבות בזה. וכן דעת הריטב"א (גיטין נב. ד"ה ואלה), וכן כתב שם הרמב"ן (ד"ה יטל) בשם יש אומרים, וכן משמע מרש"י (פ"ג י: ד"ה מחט), ועיין שם ברש"י [ומבאר הריטב"א שם שאף ששינוי (מנחות פ"ג מ"ו) אין תורמין לא במדה ולא במנין ולא במשקל, ומשמע שמצוה

בר"מ אלמושינוני כתוב, שלא שלל התנא את המעשר מאומד בהחלט, לפי שלפעמים יוכרח האדם לעשות כן כגון שאין לו מדה ומשקל, ולכן צויה שמכל מקום לא ירגיל את עצמו בכך פן יבוא לידי ספק. הר"י בן שושן והר"י אברבנאל כתבו מכח קושיא זו, שכוונת התנא שלא נעשר מאומד ונרבה המדה, כי המרבה במעשרות מעשרותיו מקולקלין (עיינו ג), ולפי זה 'אל תרבה' אינו מתפרש שלא להרבות בעשיית הדבר, רק שלא להרבות המעשר.

משנה יז

מי היה תנא זה

שמעון בנו אומר. ביאור המשנה הוא שרבן שמעון זה היה בנו של רבן גמליאל שנוכח במשנה הקודמת. וכתבו המפרשים^א שהיה רבן שמעון זה מעשרה הרוגי מלכות, והרגו טיטוס^ב, והיה האחרון שבשלשלת הלל שנהג נשיאותו בפני הבית^ג.

מדוע לא כתוב רבן שמעון

שם. כתבו המפרשים^ד שכתוב במשנה שמעון בנו, ולא כתוב רבן שמעון, לפי שאמר דבריו אלו קודם שנסמך, ונתקבל המאמר באותו הזמן בין התלמידים וקבעוהו בשמו, ואפילו שנסמך אחר כך משנה לא זזה ממקומה^ה.

והקשה על זה הרשב"ץ^ו שלשון כל ימי משמע שהיה באותו הזמן זקן, וקשה לומר שעדיין לא נסמך אז. וכתב ששמא לא נתמנה לנשיא רק בסוף ימיו כי האריך אביו ימים.

דברי רבן שמעון הם כהמשך לדברי אביו

שם. כתב המדרש שמואל בשם הר"י אלשקר שכל דברי רבן שמעון הם כהמשך לדברי אביו במשנה הקודמת. א. כנגד עשה לך רב, אמר שלמד תורה מאביו וכל ימיו גדל בין החכמים. ב. כנגד והסתלק מהספק, אמר ולא מצאתי לגוף טוב משתיקה, היינו שכששאלו אותי

הוראה, שתקתי ולא הוריתי לפני גדול ממני בחכמה. ג. וכנגד ואל תרבה לעשר אומדות, שפירש שם הר"י אלשקר שבא התנא לומר שלא יבקש האדם גדולה לעצמו ויראה לאנשים שאינו צריך לעיין בדין רק מדמה את הדברים לפי אומד דעתו, כנגד זה אמר רבי שמעון בנו ולא המדרש עיקר אלא המעשה, היינו שאין שבח בזה שיקראו את האדם חכם ואין בו מעשה.

הקשר בין הקדמת כל ימי גדלתי למאמרו של רבי שמעון כל ימי גדלתי בין החכמים וכו'. מצאנו כמה ביאורים בביאור הקשר בין הקדמת כל ימי גדלתי למאמרו של רבי שמעון:

א. המדרש שמואל מביא בשם הרשב"ץ שבא לומר שראוי לסמוך עליו כי כל ימיו גדל בין החכמים והרבה בדק וניסה את הדבר ומצאו אמת^א.

ב. הר"י יעב"ץ כתב שהחכמים אוהבים את הבריות ודנים אותם לכף זכות ומעלימים שגיאותיהם^ב, ובא רבי שמעון לומר בהקדמה זו, שעל אף שהחכמים אוהבים את הבריות ודנים אותם לכף זכות, עם כל זה לא מצאתי אצלם טוב לגוף יותר משתיקה, כל שכן בין הסכלים האנשים המחפשים מומי בני אדם, שטובה היא.

ג. הבן איש חי בספרו חסדי אבות מבאר, שבא התנא לומר בהקדמתו זו, שעל אף שכל ימיו גדל בין החכמים ומורגל ומלומד הוא בגלל זה לדבר ולא לשתוק, כי החכמים עוסקים בדיבור ככתוב (משל ד טז) כי חיים הם למוציאיהם, ודרשו חז"ל (עיינו ג). למוציאיהם בפה^ג, עם כל זאת בענייני הגוף לא מצאתי טוב רק לשתוק.

ד. במילי דאבות פירש שכל ימיו היה בין החכמים וראה כיצד הם מדקדקים בדבריהם, ויודעים מה ואיך לומר בכמות ובסדר ובמקום ובזמן הראוי, וראה מזה כמה קשה לדבר בצורה הראויה, ולכן אמר שאדם פשוט שאינו בדרגתם ימנע מלדבר כדי שלא יתגלה קלונו ברבים.

ה. באהל יעקב כתוב, שהקדמה זו קשורה לכאן, כי היה מקום לומר שהשתיקה יפה היא רק לטיפשים כי על ידה לא נשמעת טפשותם, לזה בא התנא והקדים שכל ימיו גדל בין החכמים וראה שגם לחכמים טובה היא.

ממקומה שכיוון שנקבעה נקבעה.
 ו. מביאו המדרש שמואל.
 ז. המדרש שמואל מבאר שבא התנא להשיענו שאפילו כשנתמנה נשיא, כל ימיו הקטין עצמו בפני החכמים כאילו הוא הקטן שבכולם, וגדלתי הוא קטן המתגדל על ברכיהם כי ידוע שהמגדל הוא הגדול והנגדל עמו הוא הקטן, והיה מראה לחכמים כאילו הוא טפל להם.
 ח. וכעין זה מביא בשם הרב מתתיה היצחרי שכוונת התנא לומר שכל ימיו גדל בין החכמים ובחן מוסריהם ולא מצא מוסר יותר טוב משתיקה.
 ט. ככתוב (משל י ט) 'אולים יליץ אשם ובין ישרים רצון'.
 י. וכן מצאנו באותו תלמיד שלמד בלחישו והוכיחה אותו ברוריה אשתו של רבי מאיר, מהפסוק (משל י ט) ערוכה בכל ושמורה, שרק אם התורה ערוכה בכל האיברים היא משמרת (עיינו ג).

במהרי"ל (סוף י"ד) כתוב שאין חשש בזה.
 א. המחזור ויטרי, מדרש שמואל בשם הרשב"ץ, וכן כתוב בעץ יוסף ובתוספות יום טוב שהיה מהרוגי המלכות, וכע"ז בר"י נחמיאש.
 ב. כן כתב הר"י נחמיאש.
 ג. ר"י נחמיאש. והוא ככתוב בגמרא (שם טו) הלל ושמעון גמליאל ושמעון נהגו נשיאותן בפני הבית מאה שנה, וככתוב שם ברש"י (ד"ה ס"א) אחרונים שלפני החורבן וכו'.
 ד. מדרש שמואל בשם הרשב"ץ, וכן כתבו העץ יוסף והתוספות יום טוב בדרך אפשר.
 ה. וכעין זה מצינו במשנה (סנהדרין ט) מעשה ובדק בן זכאי בעוקצי תאנים. ומפורש בגמרא (שם ס"א) שהוא רבן יוחנן בן זכאי. ונקרא בן זכאי כיון שבעודו תלמיד לפני רבו אמר דבר זה, ונראה הדבר לרבו וקבעו הדבר בשמו, ואע"פ שנסמך אחר כך מכל מקום משנה לא זזה